TEXT VS DISCURS – ABORDĂRI CONCEPTUALE

CRISTINA NEGRU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MEC

Rezumat. Discursul a devenit, în ultimele decenii ale secolului trecut, o noțiune-cheie a lingvisticii, situându-se la granița lingvisticii cu sociologia, teoria comunicării și psihologia. Disciplinele lingvistica textuală și analiza discursului s-au dezvoltat paralel dar independent una de cealaltă, observând importanța și necesitatea de abordare și tratare a discursului. Există mai multe păreri și idei despre aceste două concepte, însă trebuie de atras atenția că pentru unii cercetători discursul este un text scris, pentru alții doar producția orală, fiind prezent în multe domenii de activitate. Textul poate fi orice, după cum afirmă unii cercetători ruși, de exemplu, visele la fel pot fi considerate texte, la fel ca și unele cuvinte care denotă un sens mult mai larg.

Cuvinte-cheie: Text, discurs, concept, unitate lingvistică, lingvistică textuală.

Abstract. In the last decades of the past century, the discourse has become a key notion of linguists, situated at the „border” of linguists with sociology, communication theory and psychology. The disciplines of textual linguistics and discourse analysis have developed in parallel but independently of each other, noting the importance and necessity of approaching and treating the discourse. There are several opinions and ideas about these two concepts, but it should be noted that for some researchers the discourse is a written text, for others only oral production, being present in many areas of activity. According to some Russian scholars, the text can be anything, for example, „dreams” can also be considered texts, as well as some words that denote a much broader meaning.

Keywords: Text, discourse, concept, linguistic unity, textual linguistics.

Discursul a devenit, în ultimele decenii ale secolului trecut, o noțiune-cheie a lingvisticii, situându-se la granița lingvisticii cu sociologia, teoria comunicării și psihologia. Termenul *discurs* își are originea în retorică, dar a fost adoptat și de lingvistică. Lingvistica modernă a extins sfera noțiunii de discurs la orice mesaj oral, și astfel există mai multe viziuni despre discurs, prin urmare, mai multe definiții ale sale.

În *Dicționarul general de științe ale limbii* se subliniază diversitatea formelor pe care le îmbracă discursul: „... în sens larg, secvență continuă de propoziții sau fraze, structurată și coerentă; termenul desemnează generic cele mai diverse forme de utilizare a limbii, scrise și orale, dialogic și monologice, în sens restâns, termenul este în relație de complementaritate cu textul. Această

relație este înțeleasă diferit: discursul înglobează numai formele vorbite și/sau dialogice ale limbii, pe când textul este domeniul formelor scrise și/sau monologice; discursul este definit ca o unitate de nivel transfrastic, pe când textul poate fi constituit și dintr-o singură unitate sintactico-semantică, fără ca aceasta să aibă în mod obligatoriu structura unei propoziții; discursul este actualizarea textului, acesta fiind conceput ca o construcție” (Bidu-Vranceanu, 2009, p. 259).

În alte dicționare de specialitate, noțiunea de discurs este definită eterogen, fie ca expunere pe temă politică; cuvântare; tratare în scris a unui subiect de natură științifică sau literară (Noul dicționar al limbii române, 2002, p. 896), fie ca text care formează o unitate destul de completă, caracterizată printr-o puternică coeziune; se limitează la enunțurile succesive ale unui singur vorbitor, care reprezintă un mesaj (*Dicționar de termeni lingvistici*), fie ca dispunere de enunțuri ce privesc același subiect, fie ca obiect al teoriilor enunțării și al pragmaticii (*Dicționar de cultură generală*).

Discursul este un act de comunicare, prin care emițătorul construiește o reprezentare asupra unei realități, dirijată spre o rețea socio-istorico și culturală, care poate fi acceptată, dezvoltată sau infirmată (Ungureanu, 2009, p. 56). În lucrarea *Semiotica discursului științific*, Daniela Rovența-Frumușani definește discursul ca o secvență de enunțuri lingvistice guvernată de reguli transfrastice de concatenare (Rovența-Frumușani, 1995, p. 189).

Printre primele abordări ale conceptului de discurs, vom aminti pe aceea a lui Ferdinand de Saussure, conform căreia discursul, ca proces, este opus limbii ca sistem de semne, semne care luate la întâmplare nu pot exprima decât vagi concepte, rudimente de idei sau de gânduri (Saussure, 1995, p. 256). Pentru a exprima gândirea, semnele izolate trebuie să se lege între ele pe axa sintagmei, a propoziției, devenind astfel discurs: „Discursul constă, chiar și într-o manieră rudimentară și pe căi pe care le ignorăm, în a afirma o legătură dintre două concepte care se prezintă îmbrăcate în forma lingvistică, în timp ce limba nu face în prealabil decât să realizeze concepte izolate, care așteaptă să fie puse în raport între ele pentru a face să existe semnificare de gândire (Saussure, 2003, p. 156). La fel vede discursul și Émile Benveniste atunci când scrie că „doar în discurs, actualizat în fraze, se formează și se configurează limba. Aici, în discurs începe limbajul” (Saussure, 1995, p. 509).

După Émile Benveniste, orice enunțare presupune un locutor și un auditor și la primul există intenția de a-l influența pe celălalt într-un mod oarecare. Lui Émile Benveniste îi revine meritul de a fi distins cele două sisteme enunțative: *discurs vs povestire*, primul reprezentând ancorarea în situația de enunțare, cel de al doilea absența unei asemenea ancorări. Astfel, Émile Benveniste devine primul cercetător în cultura franceză, care a folosit termenul discurs și pe care l-a definit drept o producție orală care se produce de fiecare dată când vorbim (Benveniste, 2002, p. 256).

Saussure vorbește în egală măsură de „limbă discursivă” și de „vorbire” (cf. fr. „parole”), plasând fraza în afara limbii, în discurs: „Fraza nu există decât în vorbire, în limba discursivă, în timp ce cuvântul este o unitate care trăiește în afara oricărui discurs în tezaurul mental”. Ceea ce ne ghidează în procesul de producere a enunțului, a discursului este tocmai „ideea pe care o avem despre enunțul nostru, adică despre un gen precis de vorbire” (Ungureanu, 2009, p. 36).

În viziunea lui E. Coșeriu sensul face textul. Suntem de-acord cu această fundamentare coșeriană a lingvisticii textului prin care se conferă text-discursului statutul de categorie de bază a limbajului și deci a lingvisticii textuale. Așadar, lingvistica textului este o lingvistică a sensului, a producerii acestuia, o hermeneutică ce descrie mecanismele de funcționare a semnelor în această formă complexă de organizare transfrastică a limbajului care este text-discursul. Deși vorbește mai tot timpul numai de text și analizează textuală, Jean-Michel Adam (Adam, 2009, p. 3), la rândul-i, reunește discursul și textul, respectiv analiza discursului și analiza textului.

Disciplinile lingvistica textuală și analiza discursului au apărut prin anii 1950 și s-au dezvoltat paralel dar independent una de cealaltă. În anii 1990, A. Ali Bouacha (Adam, 2009, p. 19) afirmă importanța și necesitatea de abordare și tratare a discursului ca „obiect empiric ce trimite la text”.

Putem ajunge la concluzia că lingvistica textuală, în ciuda unei diferențe dar și unei complementarități a obiectivelor și a obiectelor sale, este concepută ca „un subdomeniu din câmpul mai vast al analizei practicilor discursive” (Adam, 2009, p. 19). Textul nu poate degaja un sens decât în măsura în care este transferat, transformat de către cititor/auditor în discurs printr-o activitate de interpretare, adică dacă este „proiectat pe fundalul unei scheme discursive preexistente”, cum scrie Karlheinz Stierle care definește „conceptul de discurs [...] prin următoarele trăsături: o stabilizare publică și normativă, și posibilitatea unui statut instituțional” (Adam, 2009, p. 20), stabilizare publică și normativă realizată tocmai de diferitele genuri de discurs (Ungureanu, 2009, p. 59), aspecte sesizate de mult de Coșeriu atunci când ne vorbește de lingvistica vorbirii și de cadrele vorbirii: „Există, de asemenea, o lingvistică a textului sau a vorbirii la nivel particular (care este totodată studiul «discursului» și al respectivei «științe»)” (Coșeriu, 1975, p. 31).

Lingvistica vorbirii, ca „o lingvistică a textului sau a vorbirii la nivel particular (care este totodată studiul „discursului” și al respectivei „științe”), scria, în 1955, E. Coșeriu (Coșeriu, 1995, p. 75), este „o adevărată gramatică a vorbirii [...] indispensabilă pentru interpretarea sincronică și diacronică a „limbii”, cât și pentru analiza textelor”..., iar „analiza textelor nu se poate face cu exactitate fără a cunoaște tehnica activității lingvistice (Coșeriu, 1975, p. 31).

În lingvistica rusească, în primele etape de cercetare a producției scrise și orale, se folosea termenul *text*. Termenul *discurs* apare frecvent în cercetările

T. M. Nicolaeva, care a definit discursul ca: *text integră; producție orală a textului; dialog; un grup de cuvinte legate după înțeles; producție a vorbirii scrise sau orală* (Gherasim, 2008, p. 145).

În lucrarea *Elemente de lingvistică a discursului autoarea*, Angela Coșciug, analizează definițiile termenului *discurs*, considerând că i se atribuie acestuia deseori semnificații contradictorii. Iată unele dintre ele:

1. sinonim al termenului vorbire;
2. unitate glotică ce depășește limitele frazei și se constituie drept mesaj global;
3. unitate integrată unei analize lingvistice;
4. unitate opusă enunțului, interpretat drept șir de fraze emise între două pauze emantice sau două opriri ale comunicării;
5. unitate ce coincide cu enunțul, dacă se ia în considerare mecanismul ce condiționează acest enunț;
6. producere a unui text;
7. enunțare ce presupune prezența unui generator care are intenția să influențeze într-o măsură oarecare asupra receptorului;
8. spațiu de exercitare a creativității verbale și de contextualizare imprevizibilă a unităților limbii; (Coșciug, 2005, p. 56).

Philippe Lane adoptă următoarea formulă a discursului: *discurs = text + context*. Pentru cercetător, *discursul* este un enunț cu proprietăți textuale, care înglobează date de ordin contextual, ce reies dintr-un act de discurs îndeplinit într-o situație oarecare, ce include, la rândul ei, un/niște participant(ți), timp, loc etc. (Coșciug, 2005, p. 85). Reiese că textul este calificat de lingvist drept obiect abstract, ce rezultă din sustragerea contextului din discurs.

Cercetătoarele ruse E. S. Kubreikova și O. V. Alexandrova au interpretat legătura dintre text și discurs în baza cercetărilor lui Norman Fairclough în felul următor: *discursul* este un proces dinamic, iar *textul* este o parte a acestuia. Prin urmare analiza textului este o parte a analizei discursului. În afară de analiza textului, discursul mai include condițiile sociale, care influențează perceperea textului, procesele mintale etc. (Gherasim, 2008, p. 56). Discursul ține de existența umană, de universul în care se mișcă, de relațiile pe care le are cu sine și cu alții. De aceea discursul se caracterizează prin istoricitate și subiectivism, pentru că este produs într-un anumit moment, considerat optim de emițător, și pentru că poartă amprenta subiectivismului celui care comunică. Mesajul discursului se referă întotdeauna la ceva, la o lume la care vorbitorul se raportează reală sau ficțională, pe care acesta încearcă să o descrie sau să o reprezinte.

Trebuie de atras atenția la faptul că conceptul de text (< lat. *textus* > *texere*, „a țese”) este întrebuințat, în literatura de specialitate, cu semnificații diverse, motivate de orientarea care stă la baza demersului textual.

Pentru Ion Diaconescu *textul* este o unitate lingvistică a cărei funcție de bază este de a finaliza actul de comunicare; el se derulează într-un spațiu

marcat prin absența unui antecedent și a unui succedent textual, prezentându-se ca o unitate finită, închisă, cu relevanță la nivel textual (Ungureanu, 2004, p. 45). Pe de altă parte, textul este considerat, în poststructuralism, nelimitat, fără margini, deschis. Textul este o configurație lingvistică alcătuită dintr-o secvență de unități coerente din punct de vedere sintactico-semantic și actualizată prin uz în procesul comunicării scrise sau orale.

Textul ca produs semiotic se caracterizează, din punct de vedere sintactic – prin coeziune, din punct de vedere semantic – prin coerență, din punct de vedere pragmatic – ca sens în acțiune (Ungureanu, 2004, p. 75). Textul ca extensiune, poate fi o parte de propoziție, o sintagmă, o propoziție, o frază, o secvență de mai multe propoziții sau fraze, cu condiția ca fiecare să se realizeze ca un act de comunicare finit, autonom, închis, explicit sau implicit. Mai exact, extensiunea textului este reprezentată de o mulțime finită de unități textuale, încadrată între două pauze sau între două spații albe.

Din perspectiva pragmatică, textul este definit ca o secvență coerentă și coezivă de propoziții sau de fraze prin care se realizează comunicarea dintre locutor și colocutor; textul apare astfel ca instrument al comunicării lingvistice între emițător și receptor (Gherasim, 2008, p. 80). Coerența este asigurată de dependențele semantice, iar coeziunea, de dependențele gramaticale. Cu aceste trăsături, textul se instituie în unitate funcțională de comunicare, ca manifestare a competenței; în acest caz, rolul unei gramatici a textului este de a formula reguli de coerență prin care se produce integrarea textuală.

Din perspectivă gramaticală, textul este socotit o unitate lingvistică superioară propoziției sau frazei (Gherasim, 2008, p. 110). Asupra statutului textului în raport cu unitățile lingvistice, s-au exprimat două puncte de vedere, în aparență divergente, dar, în esență, convergente, întrucât structura internă a textului, indiferent de unghiul din care este investigată, relevă aceleași trăsături. Primul consideră textul ca unitate care aparține nivelului sintactic, integrată, în baza principiului stratificării, în ierarhia parte de propoziție, sintagmă, propoziție, frază, text, deci ca unitate sintactică superioară frazei, analizabilă la nivel sintactic. Cel de-al doilea nu situează textul în planul unităților sintactice, ci în afara lor, ca o unitate autonomă, închisă, care satisface, în primul rând, funcția de comunicare, fiind, prin urmare, purtător de semnificație. „Noțiunea de text nu se situează pe același plan cu cea de frază sau de propoziție, sintagmă etc., în acest sens textul trebuie să fie distins de paragraf, unitate tipografică, de mai multe fraze; el constituie un sistem pe care nu trebuie să-l identificăm cu sistemul lingvistic însă poate fi pus în relație cu el” (Gherasim, 2008, p. 125).

Există mai multe păreri și idei despre aceste două concepte, însă trebuie de atras atenția că pentru unii cercetători discursul este un text scris, pentru alții doar producția orală (Graur, 1978, p. 89).

Referințe bibliografice:

1. Adam, Jean-Michel. *Textele. Tipuri și prototipuri. Povestire, descriere, argumentație, explicație și dialog*, traducere Cristina Stratila Stanciu. Iași: Editura Institutul European, 2009. 262 p.
2. BIDU-VRANCEANU, Angela. *Dicționar general de științe ale limbii*. Editura Științifică, 1997. 572 p.
3. COȘCIUG, Angela. *Elemente de lingvistică a discursului*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2005. 179 p.
4. COȘERIU, Eugeniu. „Vers une typologie des champs lexicaux”. *Cahiers de lexicologie*, Revue internationale de lexicologie et de lexicographie, volume XXVII, II, 1975. p. 31.
5. GHERASIM Alexandra, CARA, N. *Teoria textului. Antologie*. CEP USM, 2008. 285 p.
6. GRAUR, Alexandru. *Tratat de lingvistică generală*. București: Editura Academiei de Științe a R. P. D. , R., 1978. 558 p.
7. *Noul dicționar explicativ al limbii române*. București: Litera Internațional, 2002. 1198 p.
8. ROVENȚA-FRUMIȘANI D. *Semiotica discursului științific*. București: Editura Științifică, 1995. 236 p.
9. SAUSSURE, Ferdinand de. *Cours de Linguistique générale*. Payot, 1995. 520 p.
10. SAUSSURE, Ferdinand de. *Scrieri de lingvistică generală*. Polirom, 2003. 352 p.
11. UNGUREANU Elena. *Dincolo de text: hypertextul*. Chișinău, Editura ARC, 2014. 280 p.
12. UNGUREANU Elena. *Discursul în procesul comunicării*. București: Ars Docendi, 2009. 175 p.
13. БЕНБЕНИСТ Э. *Общая лингвистика*. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 352 p.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MEC.